

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ У СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА ВИКЛИКИ

DEVELOPING OF ACTIVE CIVIC ENGAGEMENT AMONG SENIOR HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: KEY FACTORS AND CHALLENGES

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі. Обґрунтовано, що цифровізація суттєво впливає на процеси соціалізації молоді, змінюючи форми громадянської участі, комунікації та взаємодії. Визначено специфіку цифрового простору як середовища формування громадянської активності, яке характеризується відкритістю, інтерактивністю, динамічністю та доступністю інформації. Встановлено, що ключовими чинниками формування активної громадянської позиції старшокласників є рівень цифрової та медіа-грамотності, розвиток критичного мислення, наявність досвіду соціальної взаємодії в онлайн-просторі, а також педагогічна підтримка та освітнє середовище. Виявлено, що цифрове середовище створює широкі можливості для участі молоді у суспільному житті, зокрема через онлайн-ініціативи, соціальні мережі та цифрові платформи, однак водночас породжує низку ризиків. Серед основних ризиків визначено розповсюдження дезінформації, маніпулятивного контенту, кібербулінгу, інформаційну поляризацію, формування поверхневих форм участі та зниження довіри до суспільних інституцій. Зроблено висновок, що ефективне формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі можливе за умов системного педагогічного підходу, спрямованого на розвиток ціннісних орієнтацій, соціальної відповідальності та здатності до свідомої участі у демократичних процесах.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані педагогами, дослідниками, фахівцями у сфері роботи з молоддю, аспірантами та студентами під час організації виховної роботи загальноосвітніх, спеціальних, професійно-технічних закладів освіти в процесі формування активної громадянської позиції та виховання громадянської ідентичності у цифровому просторі.

Ключові слова: Громадянська активність, громадянська позиція, старшокласники, цифровий простір, цифрове громадянство,

медіаграмотність, критичне мислення, цифровізація, соціалізація молоді.

The article provides a theoretical analysis of the problem of forming active civic engagement among senior high school students in the digital environment. It is substantiated that digitalization significantly affects the processes of youth socialization, transforming the forms of civic participation, communication, and interaction. The specific features of the digital space as an environment for fostering civic engagement are identified, characterized by openness, interactivity, dynamism, and accessibility of information. It is determined that the key factors influencing the formation of active civic engagement among senior high school students include the level of digital and media literacy, the development of critical thinking, the availability of experience in social interaction within the online environment, as well as pedagogical support and the educational setting. The study reveals that the digital environment creates broad opportunities for youth participation in public life, particularly through online initiatives, social networks, and digital platforms; however, it simultaneously generates a number of risks. Among the major risks identified are the spread of disinformation, manipulative content, cyberbullying, information polarization, the emergence of superficial forms of participation, and a decline in trust in public institutions. It is concluded that effective formation of active civic engagement among senior high school students in the digital space is possible under the conditions of a systematic pedagogical approach aimed at developing value orientations, social responsibility, and the capacity for conscious participation in democratic processes.

The practical significance of the study lies in the fact that its findings can be used by educators, researchers, youth work specialists, postgraduate students, and university students in organizing educational activities in general secondary, special, and vocational education institutions in the process of fostering active civic engagement and developing civic identity in the digital environment.

Key words: Civic engagement, civic position, senior high school students, digital environment, digital citizenship, media literacy, critical thinking, digitalization, youth socialization.

УДК [37.017.4:004.738.5]-053.6
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/94.56>
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Трейтяк Д.В.,
orcid.org/0000-0003-3909-5062
докт. філос. (PhD),
ст. науковий співробітник відділу національно-патріотичного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми. Цифровізація усіх сфер життя торкнулася кожного з нас і уже не є чимось новим. Вона стала повсякденною реальністю та невід'ємною характеристикою сучасної цивілізації. Цифрові технології трансформували способи комунікації, доступ до інформації, участь у соціальному та політичному житті. Педагогічна сфера, як чутлива до суспільних змін, активно інтегрує цифрові інструменти

у навчальну та виховну діяльність. Онлайн-платформи, соціальні мережі, цифрові освітні ресурси, інструменти дистанційного та змішаного навчання суттєво розширили можливості педагогічного впливу, зокрема у сфері громадянського виховання молоді. У контексті глобальних криз, воєнних конфліктів, економічної нестабільності, трансформації демократичних процесів, особливій ваги набуває питання формування активної

громадянської позиції молодого покоління. Саме здатність критично мислити, відповідально діяти, брати участь у суспільному житті та використовувати цифрові інструменти для конструктивної взаємодії визначає рівень зрілості громадянського суспільства.

Старшокласники з одного боку є однією з найбільш активних груп населення у цифровому просторі, а з іншого – саме ця вікова категорія залишається вразливою до інформаційного впливу, маніпуляцій, радикалізації та цифрових ризиків. Зазначимо, що період старшої школи є етапом становлення світоглядних орієнтирів, ціннісних установок і громадянської ідентичності. Це зумовлює необхідність цілеспрямованої педагогічної роботи щодо формування відповідальної та активної громадянської позиції в умовах цифрового середовища. Таким чином, проблема формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі набуває педагогічного та соціально-політичного значення.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз зарубіжних та українських досліджень останніх років засвідчив, що формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі розглядається крізь призму кількох ключових напрямів: цифрове громадянство як інтеграція цифрової грамотності, етики онлайн-взаємодії, критичного мислення та участі в демократичних процесах (І. Ломачинська, М. Choi, М. Glassman, М. Velazco-Cueva, С. Lu, J. Webster, Е. Tsouparagoulou); громадянська активність онлайн – участь молоді у соціальних кампаніях, цифровому волонтерстві, е-демократії (А. Кравець, І. Савельчук, Д. Бирик, Л. Полторак); освітні практики та програми, підвищення цифрової компетентності (О. Стойка, О. Хмельницька, G.Falon, J. Liu, R. Shadiev); виклики цифрового простору, такі як дезінформація, цифрова нерівність, алгоритмічна поляризація, кібербулінг (В. Биков, Ю. Буров, Л. Чорна, М. Олійник).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості наукових досліджень у сфері цифрової грамотності та громадянської освіти, залишається недостатньо розробленим питання комплексного аналізу чинників та викликів формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі. Існує потреба в цілісному осмисленні формування активної громадянської позиції старшокласників як специфічної вікової групи, яка поєднує високий рівень цифрової залученості з процесом становлення громадянської ідентичності.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та аналіз основних чинників і викликів формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі.

Відповідно до мети дослідження було сформувано наступні **завдання**:

- дослідити стан вивчення проблематики українськими та зарубіжними вченими;
- визначити специфіку цифрового середовища як простору соціалізації та громадянської активності старшокласників;
- охарактеризувати основні чинники, які впливають на формування активної громадянської позиції молоді в умовах цифровізації;
- виявити ключові ризики та виклики цифрового простору на шляху формування активної громадянської позиції серед молоді.

Виклад основного матеріалу. Сучасний науковий дискурс у галузі громадянської освіти характеризується переходом від акценту на процесах громадянського виховання до компетентнісного підходу, який орієнтується на формуванні інтегративних якостей особистості. У цьому контексті громадянська освіта розглядається як цілісна система, спрямована на розвиток громадянської компетентності, яка поєднує ціннісні орієнтації, правову культуру та готовність до соціально відповідальної діяльності [13, с. 22]. В умовах цифровізації відбувається подальше розширення змісту громадянської компетентності, що знаходить відображення у концепції цифрового громадянства. Цей феномен інтерпретується як інтегративне утворення, яке поєднує громадянську компетентність, цифрову грамотність і соціальну відповідальність у цифровому середовищі. Питання формування громадянської компетентності учнів розкрито у працях Н. Гупан, Т. Ремех, Г. Серової, які обґрунтовують необхідність інтеграції громадянської та соціальної компетентностей у зміст шкільної освіти [15].

Окремим напрямом вітчизняних досліджень стало вивчення особливостей використання цифрового простору в освітньо-виховних процесах. цифрової трансформації освітніх та виховних процесів. У працях В. Бикова обґрунтовано теоретико-методологічні засади розвитку цифрового освітнього середовища [14]. І. Шопіна, К. Беляков, С. Онопрієнко, Л. Чорна досліджували проблеми медіаграмотності, інформаційної безпеки та загроз цифрового простору [16; 22]. І. Ломачинська розглядає взаємозв'язок між цифровим громадянством та управлінням знаннями як ключовими факторами сталого розвитку в контексті цифрової трансформації освіти [18]. Крім того, у контексті воєнних та інформаційних загроз особливого значення набувають дослідження з формування стійкості до дезінформації та маніпулятивних впливів [20]. Варто зазначити, що в українському науковому дискурсі цифрова та громадянська складові часто розглядаються паралельно, без достатньої концептуальної інтеграції. Питання формування активної

громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі ще не набуло системного узагальнення, що зумовлює потребу в комплексному осмисленні проблеми.

У зарубіжному науковому просторі проблема досліджується більш комплексно, зокрема в межах концепції цифрового громадянства. Поняття цифрового громадянства отримало розвиток у працях М. Ribble, який визначає його як відповідальне, етичне та безпечне використання цифрових технологій [9]. Подальший розвиток дослідження цифрового громадянства отримало у дослідженнях численних науковців по всьому світу (М. Choi, М. Glassman, D. Cristol, М. Velazco-Cueva, L. Zegarra-Valladolid, С. Lu, М.М. Gu). Теоретичне уточнення концепції здійснюється у дослідженнях J. Webster, де підкреслюється зв'язок цифрової участі з демократичними практиками [12].

Дослідники G. Polizzi, Liu J. та R. Shadiev вивчають цифрову грамотність та її вплив на залученість до громадянських процесів, зокрема використання ігор для підвищення залученості учнів в інформаційному суспільстві [5; 8]. E. Tsourapoulou, M. Symeonaki, D. Parsanoglou та A. Kazani досліджували цифровий скептицизм, оптимізм та цифрові навички, пов'язуючи їх із громадянською участю та соціально-демографічними факторами [11]. I. Schoon, S. Shukla, S. Verma, E. Terol досліджували вплив пандемії COVID-19 на громадянську активність молоді [10].

Значна увага у зарубіжних дослідженнях приділяється впливу соціальних медіа на політичну соціалізацію підлітків і старшокласників, а також проблемах інформаційних «бульбашок» та алгоритмічної поляризації. Моделі громадянської участі молоді в онлайн-просторі розробляють J. Kahne, E. Middaugh. Вони доводять, що цифрові платформи можуть виступати як інструментами політичної соціалізації, так і середовищем формування нових форм активізму [3; 7]. Дослідження цифрового активізму молоді демонструють, що соціальні мережі сприяють залученню молоді, формуванню колективної ідентичності та активній участі у суспільних кампаніях [1; 10]. J. Kahne та B. Vouyer вивчають яким чином поширені форми онлайн-активності молоді у соціальних мережах створюють шляхи до онлайн- та офлайн-форм політичної активності. Дослідники виявили, що активність молоді у соціальних мережах корелює з онлайн-активністю, сприяючи громадянській та політичній активності. Це свідчить про необхідність дослідження онлайн-активностей, в яких беруть участь старшокласники, та значення соціальних мереж [3].

Дослідження взаємозв'язку цифрової грамотності та громадянської активності доводять, що

розвиток критичного мислення та медіакомпетентності підвищує рівень конструктивної онлайн-участі молоді [5; 6]. Дослідники A. Allaste та N. Waechter у своєму матеріалі розглянули концептуалізацію цифрового громадянства, зв'язок між цифровою грамотністю та громадянською активністю і роль соціальної нерівності у формуванні цифрової участі. Матеріали їх дослідження сприяють науковому розумінню цифрової залученості молоді [1].

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується цифровою трансформацією соціальних процесів. Вона суттєво впливає на механізми соціалізації молоді та формування її громадянської позиції. Цифрове середовище поступово перетворюється на комплексний соціокультурний простір. У ньому відбувається взаємодія, обмін інформацією, формування ціннісних орієнтацій та громадянських практик. Однією з ключових характеристик цифрового середовища є інтерактивність. На відміну від традиційних медіа, сучасні цифрові платформи забезпечують можливість двосторонньої комунікації. Це сприяє формуванню нових форм соціальної взаємодії та громадянської активності [7; 9]. Іншою важливою ознакою цифрового простору є мережевість, яка створює умови для формування різноманітних онлайн-спільнот, об'єднаних спільними інтересами, цінностями чи ініціативами. Саме через мережеві комунікації відбувається поширення громадянських ідей, доєднання молоді до участі в суспільних процесах та координація спільних дій.

Іншими характеристиками цифрового простору є відкритість та висока швидкість поширення інформації. Це значно розширює доступ молоді до суспільно значущих подій та громадянських дискусій. Ще однією особливістю сучасного цифрового середовища є алгоритмізація контенту. Інформаційні платформи формують індивідуалізовані інформаційні потоки на основі попередніх запитів і поведінки користувачів. Варто згадати і про гібридність цифрового простору, яка проявляється у поєднанні онлайн- та офлайн-форм громадянської участі. Онлайн-комунікація часто стає відправною точкою для реальних громадських ініціатив, соціальних кампаній або волонтерської діяльності.

Саме в таких умовах формується феномен цифрової соціалізації, який визначає особливості становлення особистості сучасних старшокласників. Для представників так званого «цифрового покоління» цифрові технології є природним середовищем взаємодії та самовираження. У цьому просторі відбувається формування особистісної та громадянської ідентичності, розвиток комунікативних навичок і соціальних ролей [1, р. 167]. Соціальні мережі відіграють

важливу роль у процесі становлення ціннісних орієнтацій молоді. У цифрових спільнотах старшокласники отримують можливість обговорювати суспільно важливі питання, висловлювати власну позицію та брати участь у колективному вирішенні соціальних проблем [21, с. 192]. Важливою складовою цифрового середовища є нові форми громадянської участі молоді. До них належать електронні петиції, участь у громадських обговореннях на цифрових платформах, інформаційні кампанії у соціальних мережах, онлайн-волонтерство та цифровий активізм. Дослідження свідчать, що такі форми участі можуть виступати ефективним інструментом залучення молоді до суспільного життя, сприяючи формуванню відповідальності та громадянської свідомості [10].

Формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі є складним і багатовимірним процесом, який визначається взаємодією особистісних, освітніх та соціально-середовищних чинників. Їхній комплексний вплив визначає рівень громадянської свідомості старшокласників, їх готовність до участі в суспільному житті та здатність використовувати цифрові технології для реалізації громадянської активності.

Одним із ключових чинників є особистісні характеристики старшокласників. Насамперед йдеться про рівень цифрової грамотності. Він визначає здатність ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, критично оцінювати інформацію та безпечно взаємодіяти у цифровому середовищі. Дослідження показують, що високий рівень цифрової компетентності позитивно корелює з рівнем громадянської активності молоді [5; 12]. Не менш важливим є розвиток критичного мислення. Він дозволяє старшокласникам аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та формувати обґрунтовану громадянську позицію. У цифровому середовищі, де інформація відзначається високою інтенсивністю та неоднорідністю, така здатність стає важливою умовою відповідальної громадянської поведінки. Суттєву роль відіграють також ціннісні орієнтації та мотивація до суспільної участі. Вони формуються у процесі соціалізації та впливають на готовність молоді брати участь у громадських ініціативах [17, с. 9].

Іншими значущими чинниками є освітні чинники. Вони пов'язані з організацією освітньо-виховного процесу та педагогічними підходами до громадянського виховання. У сучасних умовах важливим завданням є інтеграція елементів цифрового громадянства у зміст навчальних програм. Це передбачає розвиток медіаграмотності, цифрової етики, культури онлайн-комунікації та навичок відповідальної діяльності у цифровому просторі [19]. Ефективними педагогічними

стратегіями в цьому контексті вважаються проєктне навчання, суспільно орієнтоване навчання, організація дискусій та громадянських ініціатив у цифровому середовищі. Подібні форми роботи сприяють поєднанню теоретичних знань з практичним досвідом соціальної діяльності. Значну роль відіграє педагог, який у сучасному освітньому середовищі виступає в тому числі і фасилітатором громадянської активності учнів. Педагог сприяє розвитку критичного мислення, підтримує учнівські ініціативи та створює умови для участі старшокласників у суспільних процесах.

Третю групу чинників становлять соціально-середовищні чинники. Важливу роль відіграє родинне середовище, яке впливає на формування базових цінностей, ставлення до суспільної участі. Значущим є громадянський клімат закладу освіти. Він визначає рівень демократичності шкільного середовища, можливості для учнівського самоврядування та участі в соціальних ініціативах. Наявність відкритого діалогу, підтримка учнівських проєктів і партнерство між учнями та педагогами сприяють формуванню відповідального громадянства. Важливим чинником є також доступ до цифрових ресурсів.

Попри значний потенціал цифрового середовища для розвитку громадянської активності молоді, його використання несе низку ризиків та викликів. Вони можуть негативно впливати на процес формування відповідальної громадянської позиції. Ці виклики мають інформаційний, соціально-психологічний та педагогічний характер і потребують системної освітньої відповіді.

Одним із найбільш серйозних викликів є інформаційна небезпека, пов'язана з поширенням дезінформації, пропаганди та маніпулятивних повідомлень у цифровому просторі. Соціальні мережі, відеоплатформи та новинні портали забезпечують швидке поширення інформації, однак в той же час створюють сприятливі умови для поширення фейкових новин, політичних маніпуляцій і пропагандистського контенту [2]. Особливо вразливою до таких впливів є молодь, яка активно споживає інформацію з цифрових платформ, але не завжди володіє достатнім рівнем критичного мислення та медіаграмотності для її оцінювання. Додатковим фактором ризику є алгоритмізація інформаційних потоків. Це явище, коли користувачі отримують певний контент за рекомендаціями, який відповідає їхнім попереднім інтересам. Таким чином формуються так звані «інформаційні бульбашки», які обмежують доступ до альтернативних точок зору та можуть посилювати інформаційну поляризацію.

Іншими значущими є соціально-психологічні виклики, пов'язані з особливостями комунікації в цифровому середовищі. Одним із таких

явищ є кібербулінг, який може негативно впливати на емоційний стан молоді та знижувати рівень довіри до спільнот у цифровому просторі. У сучасних дослідженнях також звертається увага на феномен онлайн-поляризації, коли соціальні мережі сприяють формуванню замкнених груп із подібними переконаннями, що знижує готовність до діалогу та компромісу [4, р. 49]. Іншим викликом є так званий «кліктивізм». Це поверхнева форма громадянської участі, яка обмежується лайками, репостами або підписанням онлайн-петицій без реальної участі у вирішенні соціальних проблем. Хоча такі дії можуть підвищувати видимість громадських ініціатив, вони не завжди призводять до реальних змін або до формування громадянської відповідальності.

Висновки. У результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому середовищі є складним, багатовимірним і соціально зумовленим процесом. Цей процес відбувається під впливом як традиційних педагогічних чинників, так і нових цифрових практик соціалізації. Цифровий простір виступає при цьому специфічним середовищем взаємодії, самовираження та участі молоді у громадському житті. Це суттєво трансформує підходи до громадянського виховання. Специфіка цифрового простору полягає у його відкритості, інтерактивності, мережовості та швидкості поширення інформації. Все це створює нові можливості для залучення старшокласників до суспільно значущої діяльності, зокрема через онлайн-ініціативи, цифровий активізм, участь у громадських обговореннях та створення власного контенту.

До основних чинників формування активної громадянської позиції у цифровому середовищі належать: рівень цифрової та медіаграмотності учнів, сформованість критичного мислення, наявність досвіду соціальної взаємодії в онлайн-просторі, вплив освітнього середовища та педагогічного супроводу, а також соціокультурний контекст і сімейне виховання.

Разом із тим, існує низка викликів, які ускладнюють процес формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі. Серед них: поширення дезінформації та маніпулятивного контенту, інформаційна перенасиченість, формування «інформаційних бульбашок», кібербулінг, зниження рівня довіри до суспільних інституцій, а також тенденція до поверхневих форм участі (так званий «кліктивізм»). Зазначені фактори можуть негативно впливати на формування ціннісних орієнтацій молоді, спотворювати уявлення про громадянську активність та знижувати рівень реальної участі у суспільному житті.

Цифровий простір створює як нові можливості для розвитку громадянської активності молоді, так і суттєві ризики. Це актуалізує необхідність розроблення системних педагогічних підходів до формування активної громадянської позиції старшокласників у цифровому просторі.

Фінансування. Наукове дослідження виконане в рамках проекту «Формування активної громадянської позиції старшокласників в умовах цифрового простору» за рахунок коштів гранту Президента України, наданого Національним фондом досліджень України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

- Allaste A., Waechter N. Digital citizenship and digital literacy: key themes in current debates and empirical contributions. *Journal of Applied Youth Studies*. 2025. Vol. 8. P. 163–171. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43151-025-00182-1>
- Asimakopoulos G., Antonopoulou H., Giotopoulos K., Halkiopoulos C. Impact of Information and Communication Technologies on Democratic Processes and Citizen Participation. *Societies*. 2025. № 15 (2), 40. DOI: <https://doi.org/10.3390/soc15020040>
- Kahne J., Bowyer B. The Political Significance of Social Media Activity and Social Networks. *Political Communication*. 2018. № 35(3). P. 470–493. DOI: <https://doi.org/10.1080/10584609.2018.1426662>
- Kligler-Vilenchik N., Literat I. Expressive citizenship: Youth, social media, and democracy. *Journal of Children and Media*. 2025. № 19(1). P. 46–52. DOI: <https://doi.org/10.1080/17482798.2024.2438680>
- Liu J., Shadiev R. A review of empirical research on game-based digital citizenship education. *Education Inf. Technol.* 2025. № 30. P. 19365–19417. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-025-13549-x>
- Lu C., Gu M. M. A systematic review and meta-analysis of factors and outcomes of digital citizenship among adolescents. *Asia Pacific Journal of Education*. 2025. № 45(4) P. 1130–1145. DOI: <https://doi.org/10.1080/02188791.2023.2296352>
- Middaugh E. More Than Just Facts: Promoting Civic Media Literacy in the Digital Age. *Journal of Media Literacy Education. Peabody Journal of Education*. 2019. № 94(1). P. 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1080/161956X.2019.1553582>
- Polizzi G. Digital literacy and strategic (dis) engagement: examining how functional and critical digital literacy shapes participation. *Information, Communication & Society*. 2025. № 28(14). P. 2483–2502. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2025.2452282>
- Ribble M. Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know (3rd ed.). Washington DC : International Society for Technology in Education, 2025. 220 p.
- Schoon I., Shukla S., Verma S., Terol E. The COVID-19 pandemic and young people's civic engagement: A scoping review. *Journal of Research on Adolescence*. 2025. Vol. 35, Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.1111/jora.13039>

11. Tsouparopoulou E., Symeonaki M., Parsanoglou D. et al. European Youth and Digital Engagement: Attitudes, Skills, and Civic Participation. *JAYS*. 2025. № 8. P. 219–247. DOI: <https://doi.org/10.1007/s43151-025-00168-z>
12. Webster J. Defining digital citizenship and digital citizenship education: a Delphi study. *Journal of Research on Technology in Education*. 2025. P. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.1080/15391523.2025.2536564>
13. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. № 20 (1). С. 20–32.
14. Биков В., Буров Ю., Дементієвська Н. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 70. № 2. С. 313–331.
15. Гупан Н., Ремех Т., Серова Г. Розвиток громадянської активності та патріотизму учнів на уроках предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі: методичні рекомендації. Київ : Освіта, 2024. 133 с.
16. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір. Монографія / К. І. Беляков, С. Г. Онопрієнко, І. М. Шопіна: за заг. ред. К. І. Белякова. Київ : КВІЦ, 2018. 168 с.
17. Кравець А., Колісник Л. Участь молоді в суспільно-політичному житті в Україні: реальні кейси чи декларативні можливості. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2025. № 28(6). С. 7–12. DOI: <https://doi.org/10.15421/172630>
18. Ломачинська І. Цифрове громадянство та управління знаннями в освіті: стратегічні шляхи до сталого розвитку. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. № 14 (2). С. 747–762. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n2p747>
19. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80> (дата звернення: 10.04.2026).
20. Трейтяк Д. Роль цифрових засобів у формуванні національної солідарності у студентів в умовах протистояння ворожим інформаційним впливам *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. № 3 (59). С. 262–266. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-41>
21. Трейтяк Д. Формування громадянської активності старшокласників у цифровому просторі як складової виховання національної солідарності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2024. № 28(2) С. 187–198. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-187-198>
22. Чорна Л., Танасійчук І. Віртуальне спілкування та кібербулінг: філософський аналіз. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2025. № 3(66). С. 87–108. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.66.337893>

Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026